

DOI 10.11603/m.2414-5998.2023.4.14491

УДК 378.147:811.124'276.6:378.6:61

Т. В. СаваринORCID <https://orcid.org/0009-0006-2969-3471>

ResearcherID Q-5639-2016

Scopus Author ID 57386233700

Б. М. ПаласюкORCID <https://orcid.org/0000-0002-7684-8214>

ResearcherID B-3382-2016

Scopus Author ID 57201357613

М. С. МисулаORCID <https://orcid.org/0009-0005-7961-2847>

Scopus Author ID 57219529057

Н. І. СидлярчукORCID <https://orcid.org/0000-0001-7515-8425>

Scopus Author ID 57205240758

*Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України***ТЕРМІНОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ КУРСУ «ЛАТИНСЬКА МОВА»
У МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА
ПРОБЛЕМА****T. V. Savaryn, B. M. Palasiuk, M. S. Mysula, N. I. Sydliaruk***I. Horbachevsky Ternopil National Medical University***TERMINOLOGICAL ORIENTATION OF THE LATIN LANGUAGE
COURSE IN A HIGHER MEDICAL INSTITUTION AS A PEDAGOGICAL
PROBLEM**

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження проблеми формування термінологічної компетентності у процесі викладання латинської мови майбутнім фахівцям із фармації. Проаналізовано основні принципи формування термінологічної компетентності майбутніх фармацевтів. Окреслено основні завдання вивчення латинської мови у медичному закладі вищої освіти – оволодіти фармацевтичною термінологією на основі фонетики, орфографії, морфології з елементами синтаксису латинської граматики. Зазначено, що фармацевтична термінологія є одним із найважливіших чинників як у навчальному процесі, так і в практичній фармації. Обґрунтовано необхідність уніфікації фармацевтичної термінології та номенклатури і гармонізації спеціальної фармацевтичної термінології з термінологією Європейської Фармакопеї. Наголошено, що проблеми унормування фармацевтичної термінологічної системи пов'язані з наявністю синонімії. Акцентовано, що назви оксидів і солей, які не відповідають нормам граматики латинської мови, пов'язані із впливом на хімічну номенклатуру англійської мови, де відсутня відмінкова система. Показано, що через відсутність загальних правил транслітерації у назвах лікарських засобів проявляється тенденція до відмінностей у написанні окремих терміноелементів. Для уніфікації фармацевтичної термінології рекомендовано розробити загальноприйнятий національний стандарт утворення та вживання умовних назв лікарських препаратів.

Ключові слова: термінологічна компетентність; провізор; фармацевтична термінологія і номенклатура.

Abstract. In the article, a comprehensive study of the problem of forming terminological competence in the process of teaching Latin to future pharmacy specialists is carried out. The main principles of formation of terminological competence of future pharmacists are analyzed. The main tasks of studying the Latin language in a medical higher educational institution are outlined - to master pharmaceutical terminology based on phonetics, spelling, morphology with elements of the syntax of Latin grammar. It is noted that pharmaceutical terminology is one of the most important factors both in the educational process and in practical pharmacy. The necessity of unifying pharmaceutical terminology and nomenclature and harmonizing special pharmaceutical terminology with the terminology of the European Pharmacopoeia is substantiated. It is emphasized that the problems of standardizing the pharmaceutical terminological system are related to the presence of synonymy. It is emphasized that the names of oxides and salts, which do not correspond to the norms of the grammar of the Latin language, are connected with the influence on the chemical nomenclature of the English language, where there is no case system. It is shown that due to the lack of general transliteration rules in the names of medicinal products, there is a tendency for

© Т. В. Саварин, Б. М. Паласюк, М. С. Мисула, Н. І. Сидлярчук

differences in the writing of individual term elements. To unify pharmaceutical terminology, it is recommended to develop a generally accepted national standard for the formation and use of conventional names of medicinal products.

Key words: terminological competence; pharmacist; pharmaceutical terminology and nomenclature.

Вступ. Професійна діяльність провізора передбачає постійні міжособистісні контакти, тому підготовка висококваліфікованого фахівця з фармації неможлива без формування його комунікативної і термінологічної компетентності. Пріоритетною метою навчання стає формування здатності майбутнього фахівця не лише до професійної діяльності, а й до професійно-комунікативних вмінь, які сприяють розширенню фахових компетентностей. Професійна комунікативна компетентність, на думку В. Л. Погрібної [3], передбачає високий рівень професійних знань, оволодіння понятійно-категоріальним апаратом певної професійної сфери та відповідною системою термінів, а також загальну гуманітарну культуру людини, її вміння орієнтуватись у навколишньому світі, вміння і навички спілкування. Визначення ролі термінології у формуванні професійної комунікативної компетентності фахівців будь-якої галузі знань є важливою проблемою в сучасній професійній освіті.

Мета статті – розкрити основні принципи формування термінологічної компетентності майбутніх фармацевтів і накреслити основні шляхи уніфікації фармацевтичної термінології та її гармонізації з термінологією Європейської Фармакопеї.

Теоретична частина. Фармакологія належить до сучасних наук, які швидко розвиваються і мають складну впорядковану систему наукових назв, на прикладі яких можна дослідити всі етапи формування терміносистеми. Вона розвивалася та вдосконалювалася впродовж багатьох віків і на кожному етапі розвитку суспільства віддзеркалювала рівень наукової та практичної діяльності людини у фармацевтичній галузі. Тому цілком справедливим є твердження, що фармацевтична термінологія не тільки виконує функцію понятійно-термінологічного засобу передавання інформації, а й є правовою основою для прийняття рішень та організації виконавчих дій. Неправильне використання термінів може негативно вплинути на якість надання фармацевтичної допомоги, тому кожний термін має стисло, але точно відбивати змістовне значення певного поняття технологічних процесів, товару тощо, які стосуються галузевої науки чи виробництва ліків.

За Г. Ф. Ракшановою [4], термінологія – базовий структурний елемент удосконалення та стандартизації мови конкретної галузі, а термін – це слово або словосполучення, що означає чітко окреслене

спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо, яке застосовують у процесі пізнання та засвоєння наукових і професійних об'єктів та відношень між ними. Фармацевтична термінологія є результатом розвитку і взаємодії теоретичної та практичної фармації, багатьох спеціальних дисциплін, які вивчають дослідження, виробництво та застосування лікарських засобів. Вона складається з термінологічних підсистем багатьох галузей знань: фармакологічної номенклатури, яка містить назви груп лікарських засобів, номенклатурні найменування окремих лікарських препаратів та стандартні рецептурні вирази; міжнародної латинської ботанічної номенклатури разом із фармакогностичною термінологією; термінології фармацевтичної хімії; технологічної термінології, яка охоплює назви лікарських форм і галенових препаратів, виробничих та аптечних процесів й операцій, і медико-біологічної термінології.

Як і спеціальна термінологія будь-якої іншої галузі науки, фармацевтична термінологія – це жива структура, яка безперервно оновлюється. Оскільки фармакології притаманні інтенсивне розширення та трансформація фармацевтичних технологій і виробництва, зумовлені динамічним розвитком науки, то фармацевтична термінологічна система вимагає постійного вивчення і систематизації. Важливу роль тут відіграє і набуття Україною статусу активного члена Європейської фармакопейної комісії, що актуалізує адаптацію національних нормативно-правових документів до вимог ВООЗ і гармонізацію спеціальної фармацевтичної термінології з термінологією Європейської Фармакопеї.

Наголошуючи на необхідності уніфікації фармацевтичної термінології, автор праці [2] цілком слушно стверджує, що в історичному аспекті фармацевтична термінологія створювалася без урахування будь-якого системного, тим більше наукового підходу, що, безумовно, відбилося на якості та неоднозначності (монолітності) понять у лікознавстві. Багато термінів було запозичено з інших класифікацій, що сформувалися раніше, чи інших галузей – хімічної, харчової, медичної (хіміко-фармацевтична промисловість, сульфамілідні препарати, вітамінні препарати, фітопрепарати тощо) або механічно перенесені з давніх часів (галенові препарати).

Сучасна фармацевтична термінологія складається з декількох підсистем: назв лікарських форм (*tabuleta* – таблетка, *unguentum* – мазь); назв лікарських рослин (*Chelidonium* – чистотіл; *Chamomilla* – ромашка), допоміжних корегуючих речовин (*oleum Olivārum* – оливкова олія); назв тваринної сировини (*adeps suillus* – свинячий жир); назв алкалоїдів і глікозидів (*Ephedrinum* – ефедрин, *Euphyllinum* – еуфілін); наукових і тривіальних назв лікарських препаратів (*Antipyrinum* – антипірин, *Tetracyclinum* – тетрациклін); латинської хімічної номенклатури (*Ferrum* – залізо, *Argentī oxudum* – оксид срібла, *Natrii hydrocarbonas* – гідрокарбонат натрію); а також класифікаційних назв лікарських засобів за їх терапевтичною дією (*sedativa* – заспокійливі, *antipyretica* – жарознижувальні) [1].

Грунтовне вивчення та науковий аналіз способів творення термінів, зокрема у номенклатурі лікарських засобів, складання частотних словників греко-латинських терміноелементів та на їх основі рекомендацій щодо творення термінів мають теоретичне, практичне, а також методологічне значення при викладанні основ фармацевтичної термінології в закладах вищої освіти. Зауважимо, що впродовж усього періоду розвитку фармацевтичної термінології в процесі термінотворення традиційно використовуються лексичні одиниці і словотвірні елементи з класичних мов – грецької та латинської. Тому в процесі викладання латинської мови перед студентами ставиться виключно професійне завдання – активно оволодіти фармацевтичною термінологією на основі фонетики, орфографії, морфології з елементами синтаксису латинської граматики.

Вивчення дисципліни здійснюється впродовж двох семестрів на 1 та 2 курсах і передбачає такі завдання:

1) сформувати у студентів цілісне уявлення про лексико-граматичні й комунікативні особливості латинської мови, яку вивчають у проекції на конкретну спеціалізацію здобувачів вищої освіти;

2) сформувати у здобувачів вищої освіти професійно-орієнтовану комунікативну компетентність на основі знань із фармацевтичної термінології з перспективою їх подальшого використання у професійній діяльності;

3) закласти основи практичних умінь і навичок використання фахової латиномовної термінології в навчальній, науковій та практичній діяльності та створити передумови для усвідомленого засвоєння терміноелементів греко-латинського походження,

що увійшли до відповідної субмови провізорів.

Через двомовність фармацевтичної термінології у її назвах є словотворчі елементи (корені, суфікси, префікси) як латинських, так і грецьких слів. Знання найбільш вживаних грецьких коренів, суфіксів, префіксів сприяє кращому розумінню і запам'ятовуванню назв, визначенню лікувальної дії того чи іншого препарату. Зауважимо, що у назвах препаратів переважна більшість грецьких терміноелементів транслітерується латинською мовою за зразками літературної мови. Назви препаратів утворюються шляхом збереження особливостей грецької мови (написання літери “y”, диграфів *ph*, *ch*, *rh*, *th*, дифтонгів *ae*, *oe*), наприклад: *Phytobronchol* (*phyt-* – рослина, *bronch-* – бронх); *Anaesthesinum* (*aesthes* – відчуття, чутливість).

Однак через відсутність загальних правил транслітерації у назвах лікарських засобів все частіше проявляється тенденція до спрощеного написання окремих терміноелементів (*-fen-*, *-phen-*; *-aeth-*, *-et-*, *-eth-*; *-meth-*, *-met-*; *-thi-*; *ti* та ін.), наприклад: *Tiopanal*, *Miconazololum*, *Ftorocort*. У вітчизняних довідниках знаходимо багато назв препаратів, у яких частотні відрізки мають однакове значення, але різне орфографічне оформлення. Наприклад, у деяких назвах препаратів, які містять фармацевтичний частотний відрізок *aeth-* (вказує на наявність етилового або етинілового радикала), втрачається дифтонг, тобто є два варіанти написання одного і того ж словотворчого елемента – *Aethaperazinum* і *Etamsylatum*.

З огляду на сказане вище при поясненні теми «Загальні відомості про номенклатуру лікарських засобів» викладач повинен звернути увагу студентів на проблеми, пов'язані з латинізацією терміноелементів грецького походження. Відмінності транслітерації одних і тих же терміноелементів у національній термінологічній системі можна пояснити впливом міжнародної номенклатури. Зрозуміло, що така ситуація нівелює інформативну функцію словотвірних елементів, адже кожна умовна назва препарату є комбінацією окремих елементів твірних слів із чітко визначеним значенням. Тому відмінності у транслітерації є значною перешкодою для уніфікації і упорядкування вітчизняної номенклатури лікарських засобів.

У процесі формування термінологічної компетентності студентів важливо приділяти особливу увагу граматичному матеріалу, необхідному для формування вміння конструювати фармацевтичні терміни. Оскільки основу фармацевтичної терміно-

логії та ботанічної номенклатури становлять іменники і прикметники, необхідно спрямувати зусилля на вивчення саме цих частин мови. Дуже виважено необхідно пояснювати студентам правила конструювання термінів з узгодженим і неузгодженим означеннями при поясненні теми «Хімічна номенклатура». Як відомо, хімічна номенклатура – це сукупність найменувань хімічних елементів і їх сполук, які є лікарськими речовинами. У 1994 р. в Україні прийнято нову українську хімічну номенклатуру, розроблену Українською національною комісією з хімічної термінології і номенклатури на основі власне українських номенклатурних традицій та з урахуванням останніх досягнень міжнародної термінології, зокрема рекомендацій Міжнародного союзу з чистої і практичної хімії (IUPAC). Згідно з Міжнародною хімічною номенклатурою, латинські назви оксидів, пероксидів і основ синтаксично є неузгодженим означенням і складаються з двох іменників – назви катіона (назва хімічного елемента) в родовому відмінку однини та назви аніона в називному відмінку однини. Назви аніонів виражені іменниками другої відміни середнього роду: *oxydum*, і *n* – оксид; *peroxydum*, і *n* – пероксид; *hydroxydum*, і *n* – гідроксид, наприклад: магнію оксид – *Magnesii oxydum*.

Латинську назву солей також утворюємо за принципом неузгодженого означення. На першому місці ставимо назву катіона в родовому відмінку однини (хімічного елемента), а на другому – назву аніона, наприклад: калію бромід – *Kalii bromidum*. Однак, за Державним стандартом України, назви оксидів та солей утворюють шляхом поєднання двох іменників у називному відмінку – магній оксид, калій бромід. Побудовані таким способом назви оксидів розглядаються як сталі словосполучення, у яких відмінюється лише друге слово, тобто назва хімічного елемента є неузгодженим означенням до групової назви оксиду. Така абсолютно неприйнятна з погляду граматики української мови структура назв оксидів і солей пов'язана із впливом на українську хімічну номенклатуру англійської мови, де відсутня відмінкова система.

У рецепті вказують не символ хімічного елемента чи формулу сполуки, а пишуть їх латинську назву. Новим щодо назв хімічних елементів є розрізнення власне назви хімічного елемента та назви простої речовини. Систематичні назви хімічних елементів узгоджені з їх символами і з назвами сполук (Au – Аурум, Ag – Аргентум тощо), а українські назви простих речовин залишаються без змін (срібло, зо-

лото тощо) [6]. На цю інформацію викладач також повинен обов'язково звернути увагу студентів і для наочності продемонструвати їм таблицю назв хімічних елементів.

На заняттях із латинської мови викладач інколи змушений пояснювати студентам терміни, граматична структура яких абсолютно не відповідає нормам граматики латинської мови. Наприклад, при поясненні теми «Номенклатура лікарських форм» необхідно звернути увагу студентів на офіційно зареєстровані в Державній Фармакопеї України назви лікарських форм *capsules*, *suppositories*, *ad usum peroralia*. Наявність таких термінів стає характерною рисою національної фармацевтичної терміносистеми. Вони внесені у Фармакопею, тому цю проблему не можна ні проігнорувати, ні пояснити.

Такі ж питання виникають і при поясненні назв імпортованих форм ліків із невласливим для латинських назв закінченням *-e*, яке більш характерне для французької граматики, наприклад *Ethoforme*, *Talidine*, *Essentiale*. Таких ліків стає все більше на вітчизняному ринку. У латинських прописах немає правил їх вживання, тому постає питання щодо їх написання у номенклатурних назвах і рецептах – відмінювати їх за зразком латинських іменників другої відміни чи вважати їх невідмінюваними іменниками, *e. g.* *dragee*.

Вирішення цієї проблеми дослідники функціонування фармацевтичної термінології [5] вбачають у розробці загальноприйнятого національного стандарту утворення та вживання умовних назв лікарських препаратів. Умовні назви препаратів, на думку дослідниці, повинні мати єдині правила творення, вимови, написання та вживання. Це важливо і тому, що в рецепті всі вони оформлюються стандартно.

Унормування фармацевтичної термінологічної системи іноді стає практично неможливим внаслідок такого негативного явища в термінології, як синонімія. Виникнення синонімічних назв зумовлене як лінгвістичними, так і екстралінгвістичними чинниками, зокрема постійним розвитком наук, що супроводжується появою нових понять та бажанням їх номінувати якнайточніше; неуніфікованістю деяких термінологічних систем; наявністю застарілих назв, які функціонують одночасно з новими; паралельним вживанням запозиченого та автохтонного термінів.

Використання синонімів інколи не передбачає самостійного вибору, наприклад вживання прикметника у ролі видового епітета у ботанічній назві

рослин. Існує певний порядок вживання прикметників – видових епітетів, закріплений традицією. Так, значення прикметника «болотний, багновий» можна передати двома словниковими формами: *paluster, tris, tre* (*Ledum palustre* – bagno болотне) та *uliginosus, a, um* (*Gnaphalium uliginosum* – сухоцвіт багновий або болотний). Прикметники *communis, e i vulgaris, e u* значенні «звичайний» також традиційно узгоджуються з певними іменниками, що зафіксовано у ботанічній номенклатурі. Наприклад, прикметник *communis, e* використовується в ботанічних назвах рослин *Amygdalus communis* (мигдаль звичайний), *Juniperus communis* (ялівець звичайний), *Ricinus communis* (рицина звичайна) та інших. Прикметник *vulgaris, e* з таким самим значенням вживається у ботанічних назвах рослин *Thymus vulgaris* (чебрець звичайний), *Armeniaca vulgaris* (абрикос звичайний), *Tanacetum vulgare* (пижмо звичайне) та інших.

Особливістю синонімії у розділі «Фармацевтична термінологія» є кількісна перевага синонімів-прикметників стосовно синонімів-іменників. Серед фармацевтичних термінів-синонімів є також номени, вживання яких залежить від лексичної комбінації. Наприклад, прикметник «водний» – *aquosus, a, um* вживається в контексті з іменниками *настоянка, розчин, екстракт*, тоді як прикметник *hydricus, a, um*, що має тотожну семантику, поєднується з іншими словами. Концепт «очищений» вживається у межах трьох семантичних полів. Дієприкметник минулого часу пасивного стану *depuratus, a, um* узгоджується лише

з іменником «сірка»: *Sulfur depuratum* – сірка очищена; *rectificatus, a, um* з тією ж семантикою може вживатися як з іменником «спирт», так і з терміном «скипидар»: *spiritus rectificatus* – спирт очищений, *oleum Terebinthinae rectificatum* – скипидар очищений. Третій синонім – *purificatus, a, um* вживається зі словами «сироватка», «вакцина», «анатоксин» і «вода»: *serum purificatum* – очищена сироватка, *vaccinum purificatum* – вакцина очищена, *anatoxinum purificatum, aqua purificata* – вода очищена.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що фармацевтична термінологія є одним із найважливіших чинників як у навчальному процесі, так і в практичній фармації – при вивченні стану фармацевтичного ринку, плануванні обсягу виробництва ліків, обсягу та оптимального їх споживання, виявленні недоліків, розробленні стандартів у медицині та фармації. Швидке реагування на трансформаційні зміни, що відбуваються у фармацевтичній термінологічній системі, відмова від застарілих та введення до навчальних курсів нових термінів, виявлення й корекція помилок, які трапляються практично в усіх спеціалізованих виданнях, дозволять підвищити загальний рівень професійної мовної підготовки майбутніх спеціалістів. З огляду на важливість формування термінологічної компетентності майбутніх провізорів перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні проблеми впливу англійської мови на сучасну латинську медичну та фармацевтичну термінологію.

Список літератури

1. Лехніцька С. І. Епонімічний і топонімічний компоненти у фармацевтичній термінології і номенклатурі / С. І. Лехніцька // *Studia Linguistica*. – 2013. – № 5. – С. 443–448.
2. Перцев І. М. Термінологія фармацевтичної галузі потребує негайної уніфікації та стандартизації / І. М. Перцев // *Вісник фармації*. – 2021. – № 24. – С. 34–39.
3. Погрібна В. Л. Соціологія професіоналізму : монографія / В. Л. Погрібна. – К. : Алерта: КНТ: ЦУЛ, 2008. – 336 с.
4. Ракшанова Г. Ф. Професійна термінологія як засіб формування мовленнєвої компетенції майбутнього фахівця / Г. Ф. Ракшанова // *Сучасний університет: пер-*

спективи розвитку : матеріали Міжнар. конф. – Черкаси, 2010. – С. 125–127.

5. Світлична Є. І. Проблема впливу англійської мови на сучасну латинську медичну та фармацевтичну латину / Є. І. Світлична // *Інноваційні технології у викладанні дисциплін мовознавчого блоку в ДВНЗ медичної та фармацевтичної освіти : зб. матеріалів семінару-наради (20–21 верес. 2012 р., м. Івано-Франківськ)*. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 91.

6. Світлична Є. І. Проблемні питання терміновтворення та терміновживання в сучасних латинській та українській фармацевтичних терміносистемах / Є. І. Світлична // *Значення українознавчих та мовних дисциплін у системі вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* – Х., 2004. – С. 34.

References

1. Lekhnitska, S.I. (2013). Eponimichnyy i toponimichnyy komponenty u farmatsevychniy terminolohiyi i nomenklaturi [Eponymic and toponymic components in pharmaceutical terminology and nomenclature]. *Studia Linguistica*, 5, 443-448 [in Ukrainian].
2. Pertsev, I.M. (2021). Terminolohiya farmatsevychnoyi haluzi potrebuye nehaynoyi unifikatsiyi ta standartyzatsiyi [The terminology of the pharmaceutical industry needs immediate unification and standardization]. *Visnyk farmatsiyi – Herald of Pharmacy*, 24, 34-39 [in Ukrainian].
3. Pogribna, V.L. (2008). *Sotsiolohiya profesionalizmu [Sociology of professionalism]*. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
4. Rakshanova, H.F. (2010). Profesiyna terminolohiya yak zasib formuvannya movlennyevoyi kompetentsiyi maybutnoho fakhivtsya [Professional terminology as a means of forming the speech competence of the future specialist]. *Suchasnyy universytet: perspektyvy rozvytku – Modern university: development prospects: International conference*. (pp. 125-127). Cherkasy [in Ukrainian].
5. Svitlychna, Ye.I. (2012). Problema vplyvu anhliyskoyi movy na suchasnu latynsku medychnu ta farmatsevychnu latynu [The problem of the influence of the English language on modern medical and pharmaceutical Latin]. *Innovatsiyni tekhnolohiyi u vykladanni dystsyplin movoznavchoho bloku v DVNZ medychnoyi ta farmatsevychnoyi osvity – Innovative technologies in the teaching of the disciplines of the linguistic block at the State University of Medical and Pharmaceutical Education: coll. materials of the seminar-meeting*. (p. 91). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
6. Svitlychna, Ye.I. (2004). Problemni pytannya terminotvorennya ta terminovzhyvannya v suchasnykh latynskiy ta ukrayinskiy farmatsevychnykh terminosystemakh [Problematic issues of term formation and term usage in modern Latin and Ukrainian pharmaceutical term systems]. *Znachennya ukrayinoznavchykh ta movnykh dystsyplin u systemi vyshchoyi osvity – The importance of Ukrainian studies and language disciplines in the system of higher education: Materials All Ukr. science and practice conference*. (p. 34). Kharkiv [in Ukrainian].

Отримано 08.12.2023.
Рекомендовано 13.12.2023.

Електронна адреса для листування: savaryn@tdmu.edu.ua